

י"ב כסלו, תשע"ה, 4.12.2014

גיליון מס' 436

פרשת וישלח

בין דרש לפשט – בדרך לעצמה מוסרית

מאת עמית שדה, קיבוץ בית רימון

וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד, וַיֵּצֵר לוֹ; וַיַּחַץ אֶת-הָעַם אֲשֶׁר-אִתּוֹ, וְאֶת-הַצֹּאן וְאֶת-הַבְּקָר וְהַגְּמָלִים--לְשֵׁנֵי מַחֲנֹת. וַיֹּאמֶר, אִם-יָבוֹא עֲשׂוֹ אֶל-הַמַּחֲנֶה הָאֶחָד וְהִקְהוּ--וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנֶּשְׂאָר, לְפָלִיטָה. וַיֹּאמֶר, יַעֲקֹב, אֶל-לֵהי אָבִי אַבְרָהָם, וְאֶל-לֵהי אָבִי יִצְחָק: ה' הָאֵמֶר אֵלַי, שׁוּב לְאֶרְצְךָ וּלְמִוְלַדְתְּךָ--וְאֵיטִיבָה עִמָּךְ. קִטְנֹתִי מִכָּל הַחֲסָדִים, וּמִכָּל-הָאֲמָת, אֲשֶׁר עָשִׂיתָ, אֶת-עַבְדְּךָ: כִּי בְמִקְלִי, עֲבַרְתִּי אֶת-הַיַּרְדֵּן הַזֶּה, וְעַתָּה הֵייתִי, לְשֵׁנֵי מַחֲנֹת. (בראשית לב, ח-יא)

מה אנו שומעים בפסוקים אלה? שומעים את החרדה שאחזה ביעקב סביב המפגש עם עשיו, ואפשר לשמוע כאן גם הכרת טובה מרחיקת לכת, שלא לומר אף קומית: יעקב חוצה את מחנהו לשני חלקים רק מתוך פחד גדול, ומתוך מחשבה שאם עשיו יהרוג מחנה אחד - יישאר לפחות המחנה השני, ואילו כשהוא בא בתפילה לבוראו, ומקדים שבח לבקשה, הוא מצליח לצייר אותה מציאות עצמה באופן חיובי - שהרי במקלו עבר את הירדן ועתה יש לו שני מחנות. (והרי לנו שיעור בעין טובה!). אולם המדרש שומע כאן משהו אחר לגמרי: 'והיה המחנה הנשאר לפליטה' - על כורחו כי אלחם עמו (רש"י). ומכאן למדו שהתקין עצמו לדורון, לתפילה ולמלחמה. דורון ותפילה - הריהם עיקר הפרשה. אולם למלחמה - כמעט ואין רמז, שהרי המחנה הנשאר יהיה לפליטה, לפי הפשט, מתוך שאולי במהומת הקרב יצליח לסגת ולהימלט. המדרש הוא זה שמכניס כאן את המלחמה. ברוך ה' ילדי ישראל גדלים דור אחד דור על הידיעה כי יעקב הכין עצמו לשלשה דברים, ורק מעטים שמים לב שאין בפשט הכנה למלחמה.

בדורנו - וגם זה לברכה, רדיפת הפשט מתרחבת מאוד, אלא ששומה עלינו למצוא מחדש את מקומו של הדרש, והאופן הנכון ללמוד אותו. דוגמאות רבות לכך, אולם נתמקד רק באלו שבפרשתנו. מפורסם המאמר בשם ר' שמואל בר נחמני: "כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה", הבא בסמוך ל"כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה". ובאים מבקשי הפשט ומתווכחים עם המדרש הזה ועם לימודו, שהרי לדעתם (ובמידה רבה בצדק) הוא שגוי מבחינה חינוכית ומנוגד לערכי התנ"ך עצמו. ברם, למעשה הדרשן עצמו לא התכוון לומר שראובן ודוד לא חטאו, אלא רק ש"כל האומר שהם חטאו - טועה". לרוב האזניים, לצערי, הדברים נשמעים כלהטוט לשוני חסר משמעות אבל לא היא. לפעמים נדמה לי כי הרגלנו בשיח שטחי מהווה עבורנו מכשול. אם נסגל עצמנו ללימוד אמיתי של המקורות יתכן שנתקרב מעט יותר להבנת דברי חכמים ותורתם.

ועוד מפירוש רש"י על מעשה שכם: "שני בני יעקב" - בניו היו, ואף על פי כן נהגו עצמן שמעון ולוי, כשאר אנשים שאינם בניו, שלא נטלו עצה הימנו: אחי דינה - לפי שמסרו עצמן עליה נקראו אחיה". קל למעיין בדברים

אלו להבין שהדברים שמביא רש"י מן המדרש סותרים זה את זה במגמה שלהם. כאן מדובר בסתירה ערכית, ולעתים הסתירה ריאלית: אי אתה יכול גם לומר שיעקב נטמן 14 שנה בבית מדרשם של שם ועבר, וגם שיעקב נענש כ"ב שנים כנגד השנים שלא כיבד הוא את אביו, בהיותו אצל לבן. והרי לפי המדרש הראשון חשבון השנים הנכון הוא 36. ובאים פרשנים מאוחרים ומנסים לתרץ מפני מה לא נענש יעקב גם על שנותיו בתורה. ובאמת אין צורך, ורק קריאה יתר ריאליסטית של מדרשי חז"ל מובילה ל"סתירה" זו. ושוב ברש"י על דברי בני יעקב לשכם ולחמור: 'במרמה – בחכמה'. אשר טמא – הכתוב אומר שלא הייתה רמיה, שהרי טמא את דינה אחותם, ואתה עומד ותמה, אם מרמה היא חכמה, מדוע צריך הכתוב להסביר שלא הייתה רמיה? והרי "מרמה" היא חיובית! אולם ברור כי הדרשן יודע, וגם לא מעלה בדעתו להסתיר כי בני יעקב נהגו כאן באופן שאינו הגון, בלשון המעטה. אלא שאהבתו הרבה לשמעון ולוי מביאה אותו לסנגר עליהם. האזניים הרגישות לפשט נזעקות על "חוסר הישרות" כביכול של הדרשן שעוקר את הפשט ומפרש הפסוקים כרצונו, אבל אם נחדד אזנינו להיות רגישים גם לדרש נדע כי רק האהבה קלקלה כאן את השורה, אהבה שרק מגדילה מבחינת הדרשן את אי הנוחות שהוא חש עם המעשה הפרובלמטי.

אף בעניין שפתחנו בו נאמר: יעקב הממשי ירא היה ולא העלה על דעתו מלחמה בעשיו. אבל יעקב האמיתי שמציירים לנו חז"ל – אותו יעקב שה' קראו אל-ל, שישתנה שמו לישראל כי שרה עם אנשים וא-להים ויוכל, וזה שהעניק לנו, בניו את שמו – ישראל. אותו יעקב שידע גם להיות תמים וגם לרמות. גם להיות רך ואוהב וגם לוחם ואכזרי. "כך טיבן של הקדושה והמוסריות, שמופיעות הן מלכתחילה כחולשה, ולעיתים אפילו כבטלנות הנסרכת ואוחזת בעקב האח העשוי, המצליחן. כדי לזכות בכורה המגיעה לו בדין, ולהגיע לשלמות, צריך יעקב לגבור על עצמו, לפעול בניגוד לטבעו הראשון, ולנכס לעצמו את כוחו של אחיו וזאת בלי לאבד את מוסריותו" (הרב שג"ר)

אנו הצועדים היום בדרך אבינו, מתחבטים גם כיום בין קדושתיות גלותית, לבין ישראליות צברית, ומחפשים את הדרך לעוצמה מוסרית אמיתית.

עמית שדה גר בקיבוץ בית רימון. נשוי לנעמה ואב לשלשה. מלמד מתמטיקה ביישיבת הזרעים ובישיבת נצרת עילית. בעל תואר שני בתלמוד מאוניברסיטת בר אילן. מלמד גמרא במסגרות שונות

אפשר לקבל את דף פרשת השבוע של הקיבוץ הדתי בדואר אלקטרוני או לראות אותו באינטרנט באתר של תנועת הקיבוץ הדתי בכתובת: www.kdati.org.il/parashat/hashavua.htm כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il ולרשום subscribe בעורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב unsubscribe בעורת הנושא. תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il אתר האינטרנט של הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il